

Covid-19 Pandemisinde Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalara Yönelik Algıladıkları Stres Düzeyi

The Perceived Stress Level of Nursing Students Regarding The Clinical Practices in the Covid-19 Pandemic

Işın CANTEKİN, Sibel ARGUVANLI ÇOBAN, Hatice DÖNMEZ

ÖZ

Bu tanımlayıcı kesitsel çalışma, Covid-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalara yönelik algıladıkları stres düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi Hemşirelik Bölümlerinde 2019-2020 bahar döneminde tüm sınıflarda öğrenim gören 252 öğrenci ile 20 Mayıs-20 Haziran 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Veriler; Bilgi formu ve Hemşirelik Öğrencileri için Algılanan Stres Ölçeği (HÖASÖ) ile toplanmıştır.

Öğrencilerin %52,0'ı Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olduğunu, %62,2'si kendisinin Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyetesinin arttığını, %57,9'u Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektan korktuğunu ve %82,1'i Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Bu çalışmada HÖASÖ toplam puan ortalaması ile öğrencilerin cinsiyeti ($p<0.01$), hemşirelik mesleğini isteyerek seçme durumu ($p<0.01$), Covid-19 pandemisinde hemşirelik mesleğine duyulan ilgi durumu ($p<0.01$), Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek bilgiye sahip olma durumu ($p<0.01$), Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olma durumu ($p<0.01$), Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektan korkma durumu ($p<0.01$) ve Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$).

Bu çalışmada kadın, hemşirelik mesleğini isteyerek seçmeyen, pandemi döneminde hemşirelik mesleğine ilgileri olumsuz şekilde etkilenen, Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek bilgiye sahip olduğunu düşünmeyen/bakım vermek istemeyen ve bakım vermektan korkan ayrıca Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olan öğrencilerin algıladıkları stres düzeyinin yüksek olduğu bulunmuştur. Algılanan stres düzeyi yüksek olan öğrencilere eğitim ve danışmanlık verilmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Hemşirelik, Öğrenciler, Pandemi, Covid-19

Cantekin I., Arguvanli Çoban S., & Dönmez H., (2021). Covid-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalara yönelik algıladıkları stres düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 11(3), 592-599. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.478>

*Bu çalışma 8-10 Nisan 2021 tarihlerinde 4. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi'nde sözlü sunum olarak sunulmuştur.

*This study was presented as an oral presentation at the 4th International Health Sciences and Life Congress on 8-10 April 2021.

Işın CANTEKİN (✉)

ORCID ID: 0000-0003-2685-0831

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Seydişehir Sağlık Bilimleri Fakültesi, Konya, Türkiye
Necmettin Erbakan University, Seydişehir Faculty of Health Sciences, Konya, Turkey
i_cantekin@hotmail.com

Sibel ARGUVANLI ÇOBAN

ORCID ID: 0000-0002-8844-4153

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Zonguldak, Türkiye
Zonguldak Bulent Ecevit University Faculty of Health Sciences, Zonguldak, Turkey

Hatice DÖNMEZ

ORCID ID: 0000-0001-7041-7416

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Seydişehir Sağlık Bilimleri Fakültesi, Konya, Türkiye
Necmettin Erbakan University, Seydişehir Faculty of Health Sciences, Konya, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 29.09.2021

Kabul Tarihi/Accepted : 15.12.2021

ABSTRACT

This descriptive cross-sectional study was conducted to determine the perceived stress levels of nursing students regarding the clinical practice during the Covid-19 pandemic.

The study was conducted between May 20 and June 20, 2020, with 252 students studying in all classes in the Nursing Departments of Necmettin Erbakan University. The data were collected using the Information Form and the Perceived Stress Scale for Nursing Students (PSSNS).

52.0% of the students felt uncomfortable thinking about Covid-19, and 62.2% stated that their anxiety increased when they thought they were infected with Covid-19. The study further revealed that 57.9% of the nursing students were afraid to provide care to the individuals diagnosed with Covid-19 and 82.1% stated that they did not have enough knowledge to provide care to those individuals. Our study revealed that there is a statistically significant difference between the mean scores of the Perceived Stress Scale for Nursing Students and the students' gender ($p<0.01$), the status of willingly choosing the nursing profession ($p<0.01$), the interest in the nursing profession during the Covid-19 pandemic ($p<0.01$), having enough knowledge to provide care to individuals diagnosed with Covid-19 ($p<0.01$), being uncomfortable thinking about Covid-19 ($p<0.01$), being afraid to provide care to individuals diagnosed with Covid-19 ($p<0.01$), and the increased anxiety level thinking that they were infected with Covid-19 ($p<0.01$).

In this study, female nurses and nurses who did not choose the nursing profession willingly, whose interests in the nursing profession were negatively affected during the pandemic period, who believe that they do not have the knowledge or who do not want to provide care to individuals diagnosed with Covid-19, who are afraid to provide care, and who are uncomfortable thinking about Covid-19 were found to have higher perceived stress levels. It is recommended to offer training and counseling to the nursing students with high perceived stress levels.

Keywords: Nursing, Students, Pandemics, Covid-19

GİRİŞ

Yeni tip bir korona virüsün neden olduğu solunum yolu enfeksiyonu olan COVID-19 hastalığı ilk kez Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır (Lai, Shih, 2020). Türkiye'de ilk COVID-19 hastası 12 Mart 2020'de rapor edilmiş ve hastalık pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'yi de etkisi altına almıştır.

Pandeminin tüm ülkelerin sağlık sisteminde yarattığı olumsuz etkilerin yanı sıra etkilenen önemli alanlardan biri de eğitim sistemi olmuştur. Eğitime ara verilmesi her ülkede olduğu gibi ülkemizde de ani ve beklenmedik bir şekilde gelişmiştir (Subba, Subba, 2020). Pandeminin tüm dünyada sağlık sisteminde meydana getirdiği değişikliklerden dolayı hemşirelik klinik eğitiminde aksamalar meydana gelmiştir (Goni-Fuste, Wennberg, 2020). Eğitime ara verilmesi ile klinik eğitimin aksamaması uygulamalı bir bölümde eğitim alan hemşirelik öğrencilerini oldukça etkilemiştir (Deo, Budhathoki, 2020). Hemşirelik öğrencileri teorik bilgilerini klinik uygulamalar ile bütünleştirerek hemşirelik becerilerinde yetkinlik kazanırlar. Çoğunluğu klinik uygulamadan oluşan hemşirelik eğitiminde aksaklıklar yaşandığı için öğrenciler, klinik beceri geliştirmede yetersiz olacakları konusunda endişe yaşamaktadırlar. Ayrıca eksik kalan klinik beceri telafisinin ne zaman, nerede ve nasıl yapılacağına belirsiz olması öğrencilerin stres yaşamasına neden olabilen bir diğer faktördür (Cao, Fang, Hou, 2020).

Pandemi sürecinde hemşirelik öğrencileri virüsün kendilerine bulaşması korkusu gibi stresli durumlarla karşı karşıya kalmaktadır çünkü ne zaman biteceği belli değildir. (Ekiz, İlman, Dönmez, 2020). Bu bağlamda Covid-19 pandemisi de öğrencilerin mesleğe yönelik bakış açılarını etkilemiş olabilir. Yapılan bir

çalışmada Suudi Arabistan MERS salgını sırasında (2016), sağlık hizmetleri alanında eğitim alan öğrenciler salgına karşı yetersiz tedbir alınan sağlık kuruluşlarında çalışma konusundaki isteksizliklerini belirtmişlerdir (Elrggal, Nedaa, 2018).

Nedeni ne olursa olsun stres bireyin uyum yapma becerisini etkileyen bir deneyimdir (Yurdakoş, 2018). Stres yaşayan kişilerin yaşananlara bakış açısı ve olaylara yönelik yükledikleri anlam stresle başa çıkmada çok önemlidir. Her bireyin farklı bakış açısına sahip olması nedeniyle stres, tüm bireyler tarafından farklı algılanır ve farklı düzeyde yaşanır (Parker, 2007).

Hemşirelik öğrencilerinin, eğitim sürecinde uygulama alanlarının sınırlandırılması, mezuniyete yönelik belirsizlikler ve Covid-19'a bağlı kayıp yaşama korkusu, uzun süreli ve kontrol altına alınamayan stres yaşamalarının profesyonel kimliklerini ve sağlık durumlarını olumsuz etkilediği, düşünme ve karar alma becerilerini zayıflatarak akademik başarılarını düşürdüğü yaygın olarak kabul edilmektedir (Altok, Üstün, 2013; Edwards, Burnard, 2010; Ergin, Çevik, Çetin, 2018; Jimenez, Osorio, Diaz, 2010). Hemşirelik eğitimcileri olarak hemşirelik öğrencilerinin pandemi sürecinde genel psikolojik sağlıklarına özen göstermek, bir fark yaratabilecek yani bilinçli ve hemşirelik mesleğini ileriye taşıyabilecek nitelikli hemşireler yetiştirmekte hayati bir girişimdir (Carolan, Davies, 2020). Bu nedenle pandemi dönemlerinde yaşanan kayıplar ve kriz durumları düşünüldüğünde, hemşirelik öğrencilerinde eğitimin önemli parçası olan klinik uygulamaya ilişkin algıladıkları stresin belirlenmesi önemlidir.

Bu çalışma, Covid-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalara yönelik algıladıkları stres düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu kesitsel çalışma Konya ilinde Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin Hemşirelik Bölümlerinde 2019-2020 bahar döneminde tüm sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ile 20 Mayıs-20 Haziran 2020 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini çalışmanın yapıldığı üniversitenin hemşirelik bölümünde okuyan 638 öğrenci oluşturmuş, %95 güven düzeyi, 0,05 güven aralığı ile gerekli örneklem büyüklüğü 240 olarak hesaplanmıştır (Kotrlık, Higgins, 2001). Çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden, bilgilendirme metnini onaylayan ve veri toplama formlarını eksiksiz yanıtlayan 252 öğrenci ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler Bilgi Formu ve hemşirelik Öğrencileri için Algılanan Stres Ölçeği ile toplanmıştır.

Bilgi Formu:

Araştırmacılar tarafından literatür (Kürtüncü, Kurt, 2020) doğrultusunda oluşturulmuştur. Toplam 14 sorudan oluşan formda öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ve Covid-19 pandemisine yönelik görüşleri ile ilgili sorular yer almaktadır.

Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği (HÖASÖ):

Ölçek, Sheu ve ark. (Sheu, Lin, Hwang, 1997) tarafından geliştirilmiş, Türkçe'ye uyarlanması Karaca ve ark. (Karaca, Yıldırım, 2015) tarafından yapılmıştır. Öğrencilerin algıladıkları stres düzeyini ölçmek için 29 maddeden oluşan ölçeğin değerlendirilmesinde; '4–çok stres verici, 3, 2, 1; 0–stres verici değil' olmak üzere beşli likert tipi değerlendirme kullanılmaktadır. Ölçeğin altı boyutu bulunmaktadır: Mesleki bilgi ve beceri eksik olmasından dolayı stres; Hastaya bakım verme anında yaşanan stres; İş fazlalığından ve ödevlerden kaynaklanan stres; Hemşirelerden ve öğretim elemanlarından kaynaklı stres; Bulunulan ortamdaki kaynaklanan stres; Akranlardan ve günlük yaşamdan kaynaklanan stres (Sheu, Lin, Hwang, 1997; Karaca, Yıldırım, 2015).

Ölçek toplam puanı 0–116 arasında değişmektedir. Yüksek puan, stres düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Karaca ve ark.'nın (Karaca, Yıldırım, 2015) çalışmasında cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı 0,67–0,93, iki haftalık test-tekrar test güvenilirliği 0,96 bulunmuştur (18). Bu çalışmada cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı 0,965 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada sosyal (fiziksel) mesafe uygulamaları nedeniyle çevrimiçi veri toplama tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanması için çevrimiçi tabanlı bir anket google formlar üzerinden oluşturulmuştur (Google LLC, Mountain View, California, ABD). Öğrencilere e-posta adresleri üzerinden anket formunun bağlantı adresi gönderilerek araştırmaya katılmaya davet edilmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerin katılımını desteklemek için ilgili fakültenin yönetimine anket formunun bağlantı adresi gönderilerek öğrencilere iletilmesi istenmiştir. Anket formunun ilk bölümünde çalışmanın amacı hakkında açıklama yapılmış ve kimlik bilgileri istenmeden dijital ortamda onamları alınmıştır.

Katılımcılar, onamları alındıktan sonra soruları yanıtlamışlardır. Katılımcılara soruları yanıtlarken anketten istedikleri zaman ayrılma hakkına sahip oldukları bilgisi verilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS (Statistical Package for Social Science) 22.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Tanımlayıcı veriler yüzdelik hesaplama, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler kullanılarak değerlendirilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda veriler normal dağılıma uygun olduğundan analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; HÖASÖ puan ortalamalarının ikili gruplar arasında karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla gruplar ile karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Çalışmada veri toplamaya başlamadan önce Sağlık Bakanlığı (onay no: 2020-05-12T12_28_57) ve etik kuruldan onay (onay no: 2020/2568) alınmıştır. Çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilme metnini onaylayanlar çalışmaya katılabilmişlerdir. Anket formunun ilk bölümünde öğrenciler dijital ortamda bilgilendirme metnini onayladıktan sonra soruları yanıtlamışlardır. Bilgilendirme metninde öğrencilere soruları yanıtlarken anketten istedikleri zaman ayrılma hakkına sahip oldukları bilgisi verilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1 incelendiğinde katılan öğrencilerin %85.3'ünün kadın, %31.7'sinin ikinci sınıf öğrencisi ve %80.2'sinin bölümü isteyerek seçtiği görülmektedir. Öğrencilerin %65.9'u pandemiyi hemşirelik mesleğine olan ilgi üzerinde olumlu etkisi olduğunu, %82,1'i Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek yeterli bilgiye sahip olmadığını, %63.5'i Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermeyi istediğini, %52'si Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olduğunu, %57.9'u Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektense korktuğunu, %62.2'si kendisinin Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyetesinin arttığını, %35.3'ü çevresinde Covid-19 vakası gördüğünü ve bu vakaların %66.3'ünün komşu/arkadaş olduğunu, %56,8'i Covid-19 hakkında bilgiyi internet/sosyal medya üzerinden aldığını %98'inin ise daha önce herhangi bir ruhsal hastalık tanısı olmadığını ifade ettiği belirlenmiştir.

Hemşirelik öğrencilerinin mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres puan ortalamasının 6.92 ± 2.89 ; hastaya bakım verirken yaşanan stres puan ortalamasının 19.18 ± 6.92 ; ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres puan ortalamasının 12.17 ± 4.54 ; öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres puan ortalamasının 13.28 ± 5.60 ; ortamdaki kaynaklanan stres puan ortalamasının 6.66 ± 3.04 ; akranlardan ve günlük yaşamdan kaynaklanan stres puan ortalamasının 8.66 ± 4.03 olduğu; toplam ölçek puan ortalamasının ise 66.89 ± 24.19 olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmaya katılan öğrencilerde; HÖASÖ puan ortalaması ile cinsiyet ($p < 0.01$), hemşirelik mesleğini isteyerek seçme

Tablo 1: Öğrencilerin Özellikleri (n=252)

Kişilik özellikleri	n	%
Yaş Ort.±ss: 20.54±1.37 (min: 18.0. maks. 28.0)		
Cinsiyet		
Kadın	215	85.3
Erkek	37	14.7
Sınıf		
1	65	25.8
2	80	31.7
3	77	30.6
4	30	11.9
Hemşirelik bölümünü isteyerek seçme		
Evet	202	80.2
Hayır	50	19.8
Covid-19 pandemisinde hemşirelik mesleğine duyulan ilgi		
Olumlu	166	65.9
Olumsuz	86	34.1
Covid-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olduğunu düşünme		
Evet	45	17.9
Hayır	207	82.1
Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermeyi isteme		
Evet	160	63.5
Hayır	92	36.5
Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olma		
Evet	131	52.0
Hayır	121	48.0
Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektan korkma		
Evet	146	57.9
Hayır	106	42.1
Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma		
Evet	157	62.3
Hayır	95	37.7
Çevresinde Covid-19 tanısı alan bireylerin olma durumu		
Evet	89	35.3
Hayır	163	64.7
Covid-19 olan bireyin yakınlık derecesi (n=89)		
Aile	30	33.70
Arkadaş/komşu	59	66.3
Covid-19 hakkında bilgi edinme kaynağı		
Sosyal Medya/internet siteleri	143	56.8
TV/Gazete	86	34.1
Bilimsel Kitaplar/Makaleler	23	9.1
Tanı konulmuş bir ruhsal-hastalığa sahip olma		
Evet	5	2.0
Hayır	247	98.0

* Ort. ± S.S: Ortalama±standart sapma.

Tablo 2: Katılımcıların Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği Puan Ortalamaları

HÖASÖ alt boyutları	Ort. ± S.S	Min-Maks.
Mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres	6.92±2.89	0.00-12.00
Hastaya bakım verirken yaşanan stres	19.18±6.92	1.00-32.00
Ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres	12.17±4.54	0.00-20.00
Öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres	13.28±5.60	0.00-24.00
Ortamdan kaynaklanan stres	6.66±3.04	0.00-12.00
Akranlardan ve günlük yaşamdan kaynaklanan stres	8.66±4.03	0.00-16.00
Toplam	66.89±24.19	4.00-116.00

Ort. ± S.S: Ortalama±standart sapma.

Tablo 3: Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri ile HÖASÖ Toplam Puanının Karşılaştırılması (n = 252)

Tanımlayıcı özellikler	HÖASÖ M±S.S	İstatistiksel analiz
Cinsiyet		
Kadın	68.74±23.55	p=0.003 t=2.967
Erkek	56.16±25.37	
Sınıf		
1	70.40±23.81	p=0.422 F=.940
2	66.03±22.00	
3	66.75±26.53	
4	61.73±24.73	
Hemşirelik mesleğini isteyerek seçme		
Evet	64.19±23.33	p=0.000 t=-3.646
Hayır	77.80±24.76	
Covid-19 pandemisinin hemşirelik mesleğine duyulan ilgi üzerine etkisi		
Olumlu	63.62±22.92	p=0.003 t=-3.030
Olumsuz	73.20±25.43	
Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek bilgiye sahip olduğunu düşünme		
Evet	51.95±21.96	p=0.000 t=-4.765
Hayır	70.14±23.46	
Covid-19 tanısı almış bir bireye bakım vermeyi isteme		
Evet	66.68±22.93	p=0.886 t=-.137
Hayır	67.14±26.58	
Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olma		
Evet	72.36±23.48	p=0.000 t=3.791
Hayır	60.99±23.94	
Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektan korkma		
Evet	72.71±23.29	p=0.000 t=4.553
Hayır	59.14±23.35	
Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma		
Evet	70.37±23.33	p=0.004 t=2.878
Hayır	61.44±24.69	
Çevresindeki bireylerde Covid-19 tanısı		
Evet	64.93±23.95	p=0.350 t=-0.937
Hayır	67.92±24.40	

Not: t, bağımsız örneklem t testi; F, tek yönlü varyans analizi (ANOVA).

HÖASÖ: Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres Ölçeği

Ort. ± S.S: Ortalama±standart sapma

($p<0.01$), Covid-19 pandemisinde hemşirelik mesleğine duyulan ilgi durumu ($p<0.01$), Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek bilgiye sahip olduğunu düşünme durumu ($p<0.01$), Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olma durumu ($p<0.01$), Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektan korkma durumu ($p<0.01$), Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$).

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ve Covid-19 tanısı almış bir bireye bakım vermeyi isteme durumu, çevresindeki bireylerde Covid-19 tanısı olma durumu ile HÖASÖ puan ortalaması arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($p>0.05$).

TARTIŞMA

Covid-19 pandemisi döneminde eğitimde yaşanan aksaklıklar ve belirsizlikler ile mesleğe yönelik kaygılar hemşirelik öğrencilerinin stres yaşamalarına neden olabilmektedir. Geçmişte yaşanan pandemi dönemlerinde de hemşirelik öğrencilerinin aşırı düzeyde psikolojik stres yaşadıkları ve kariyerleri hakkında endişelendikleri belirlenmiştir (Zhang, Lu, Gao, 2004; Gao, Chen, Wang, 2003). Hemşirelik öğrencilerinin öğrenme sürecinde uzun süre stres yaşamaları hem mesleki kimlik gelişimini hem de sağlıklarını etkilemektedir. (Karaca, Yildirim, 2015). Bu nedenle bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisi döneminde algıladıkları strese odaklanılmıştır.

Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin kadın cinsiyeti ile algıladıkları stres düzeyi arasında ileri derecede anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kadınların HÖASÖ puanının daha yüksek olduğu ve daha fazla stres yaşadıklarını görülmüştür. Hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmalarda Covid-19 nedeniyle kadın öğrencilerin kaygı ve stres düzeyinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir (Savitsky, YifatFindling, Tova, 2020; Aslan, Pekince, 2020; Sanad, 2019; Lemyre, Gauthier-Légar, Bélanger, 2019; Merikangas, He, Burstein, 2010; Mclean, Hofmann, 2012; Gender Wang, Pan, 2020).

Öğrencilerin hemşirelik mesleğini isteyerek seçme ve hemşirelik mesleğine ilgi duyma durumları ile algıladıkları stres düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. İsteyerek seçmeyen ve ilgi duymayanların HÖAS ölçeceğinden aldıkları puanın daha yüksek olduğu yani algılanan stresin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Stres durumunun isteyerek seçenlerde düşük olması, bu grupta yer alan öğrencilerin öğrencilerde profesyonel benlik kavramı gelişimi ile açıklanabilir. Nitekim bu konuda yapılan bir çalışmada hemşirelik mesleğini isteyerek seçmenin profesyonel benlik kavramı gelişimine olumlu yönde katkı sağladığı belirtilmiştir. (Cöplü, Tekinsoy, 2019).

Öğrencilerin Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek bilgiye sahip olduğunu düşünme durumu değerlendirildiğinde 'hayır' cevabı verenlerin ölçekten aldığı puanın yüksek olduğu, yani algılanan stresin daha yüksek olduğu belirlenmiş ve bu sonuç anlamlı bulunmuştur. Bu durum öğrencilerin stres algısının bilgi eksikliğiyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Çalışma bulgumuzu destekler nitelikte yapılan çalışmalarda da çalışmalarda da Covid-19 hakkında yeterli bilgiye sahip olma durumunun bireylerin stres düzeyini artırdığı belirlenmiştir (Jiloha, 2020; Li, B Yang, Dou, Cheung, 2020; Shigemura, Ursano, 2020).

Covid-19 hakkında düşündüğünde rahatsızlık hissedilen, Covid-19 tanısı almış bireye bakım vermektan korktuğunu ifade eden, Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinin arttığını ifade eden öğrencilerin HÖASÖ puan ortalaması diğer gruplara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Ruh Sağlığı Derneği tarafından yapılan bir araştırmaya göre ülkemizde toplumun %50'sinin Covid-19 bulaşmasından korktuğu, %59'unun pandeminin sağlıkları ile ilgili endişelerini artırdığı, %61'inin pandeminin gelecekları hakkında endişelerinin arttığı, %48'inin pandemi nedeniyle huzursuzluk duyguları yaşadığı, %64'ünün pandemiden dolayı normalden daha fazla korkmaya başladığı belirlenmiştir (<https://ruhsagligidernegi.org/etiket/korona-virusu/>. Accessed March 25, 2020). Arslan ve ark. (2020)'de yaptıkları çalışmada Covid-19 salgınının hemşirelik öğrencileri üzerindeki stresi artırdığını belirlemişlerdir (Aslan, Pekince, 2020). Hastalanma korkusu, belirsizlik, hastalığın kişiyi nasıl etkileyeceği korkusu ve benzer faktörler yoğun kaygı kaynaklarıdır (Turkish Psychiatric Association. COVID-19 and Mental Health <https://www.psikiyatri.org.tr/menu/161/cov%4%B1d-19-veruh-sagligi>. Accessed May 10, 2020.). Savitsky ve ark. (2020)'de hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin yüksek düzeyde kaygı yaşadıklarını, korku düzeyleri arttıkça anksiyete puanının daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir (Savitsky, YifatFindling, Tova, 2020).

Cao ve ark. (2020)'nin yaptığı çalışmada, öğrencilerin erteleme sinin sebebi olarak yakınlarının enfekte olması ve kendilerinin enfekte olma riski nedeniyle stres yaşadıkları belirlenmiştir. (Cao, Fang, Hou, 2020; Sögüt, Dolu, Cangöl, 2020). Bu bulgular çalışma sonuçlarımızla benzerlik göstermektedir. Araştırma bulguları literatür bulguları ile karşılaştırıldığında Covid-19 salgını hemşirelik öğrencilerinin hasta bakımını ve mesleğe olan bakış açılarını etkilemiş olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma yalnızca bir bağımlı değişken olan HÖASÖ'den oluşmaktadır. Verilerin online ortamda toplanılması nedeniyle diğer bağımsız değişkenlerin sayısı da sınırlı tutulmuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada kadın, hemşirelik mesleğini isteyerek seçmeyen, pandemi döneminde hemşirelik mesleğine ilgileri olumsuz şekilde etkilenen, Covid-19 tanısı almış bireye bakım verebilecek bilgiye sahip olduğunu düşünmeyen/bakım vermek istemeyen ve bakım vermektan korkan ayrıca Covid-19 hakkında düşünmekten rahatsız olan öğrencilerin algıladıkları stres düzeyinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Algılanan stres düzeyi yüksek olan bu öğrenciler için klinik uygulamaları öncesinde senaryo temelli vaka tartışmaları, stres yönetimi konusunda sorun yaşayan öğrencilere uzmanlar kanalıyla psiko eğitim ve danışmanlık verilmesi, pandemi ve Covid 19 hakkında fakülte bünyesinde düzenlenecek webinarlar ile öğrencilerin bilgi eksikliklerinin giderilmesi önerilebilir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Hiçbir kurum ve kuruluş ile çıkar çatışmamız yoktur. Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKLAR

- Altok, HÖ., & Üstün, B. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin stres kaynakları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, (2): 747–66.
- Aslan, H., & Pekince, H. (2020). Nursing students' views on the COVID-19 pandemic and their perceived stress levels. *Perspect Psychiatr Care*, 1–7. doi: 10.1111/ppc.12597
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287. <http://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>
- Carolan, C., Davies, CL., Crookes, P., McGhee, S., & Roxburgh, M. (2020). COVID 19: Disruptive impacts and transformative opportunities in undergraduate nurse education. *Nurse Education in Practice* 6: 46. doi: 10.1016/j.nepr.2020.102807.
- Coşkun, M., & Tekinsoy, P. (2019). Kartın. Professional self-concept and professional values of senior students of the nursing department. *Nursing Ethics*, 26(5):1387–97
- Deo, P., Budhathoki, K., Raut, S., J Adhikari, B., & Shrestha, J. (2020). Factors associated with perceived stress, anxiety, depression, insomnia during COVID-19 Outbreak among Nursing Students, 17(19):426-32
- Edwards, D., Burnard, P., Bennett, K., & Hebden, U. (2010). A longitudinal study of stress and self-esteem in student nurses. *Nurse Education Today*, 30(1):78-84.
- Ekiş, T., İlman, E., & Dönmez, E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile Covid-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1):139-54.
- Ergil, ME., Nedaa, AK., Rafea, B., Alahmadi, L., Shehri, AA., Alamoudi, R., Koshak, H., et al. (2018). 'Evaluation of preparedness of health care student volunteers against Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV) in Makkah, Saudi Arabia: a cross-sectional study', *Journal of Public Health (Germany)*. *Journal of Public Health*, 26(6): 607–12.
- Ergin, E., Çevik, K., & Çetin, SP. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin eğitimlerine ilişkin algıladığı stres ve stresle baş etme davranışlarının incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 15(1):16-22.
- Gao, WB., Chen, ZY., & Wang, YN. (2003). Analysis on the influence and change trend of public mentality during Sars epidemic. *Chinese Mental Health Journal*, 17(9): 594–96.
- Gender Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, CS., & Ho, RC. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5). <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>
- Goni-Fuste, B., Wennberg, L., Martin-Delgado, L., Alfonso-Aria, C., Martín-Ferreres, ML., & Monforte-Royo, C. (2020). Experiences and needs of nursing students during pandemic outbreaks: a systematic overview of the literature. *Journal of Professional Nursing*, 37(1): 53-64
- Google LLC, Mountain View, California, ABD
<https://ruhsagligidernegi.org/etiket/korona-virusu/>. Accessed March 25, 2020.
- Jimenez, C., Osorio, PMN., & Diaz, CV. (2010). Stress and health in novice and experienced nursing students. *Journal of Advanced Nursing*, 66(2): 442-55
- Jiloha, RC. (2020). COVID-19 and mental health. *Epidemiology International*, 5(1):7–9.
- Karaca, A., Yildirim, N., Ankarali, H., Acikgoz, F., & Akkus, D. (2015). The Turkish adaptation of perceived stress scale, bio-psychosocial response and coping behaviours of stress scales for nursing students. *Journal of Psychiatric Nursing*, 6(1):15–25.
- Kotrlík, JW K. J W., & Higgins, CCHCC. (2001). Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19(1):43.
- Kürtüncü, M., & Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7:5, 66 – 77.
- Lai, C., Shih, T., Ko, WC., Tang, HJ., & Hsueh, PR. (2020). Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) and coronavirus disease-2019 (COVID-19): The epidemic and the challenges. *International Journal of Antimicrobial Agents*, 55: 1-9 DOI: 10.1016/j.ijantimicag.2020.105924
- Lemyre, A., Gauthier-Légaré, A., & Bélanger, RE. (2019). Shyness, social anxiety, social anxiety disorder, and substance use among normative adolescent populations: a systematic review. *The American Journal of Drug Alcohol Abuse*, 45(3):1-18.
- Li, J., B Yang, A., Dou, K., & Cheung, RY. (2020). Self control moderates the association between perceived severity of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) and mental health problems among the Chinese public. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, <https://doi.org/10.31234/osf.io/2xadq>.
- Mclean, CP., & Hofmann, SG. (2012). Gender differences in anxiety disorders: prevalence, course of illness, comorbidity and burden of illness. *Journal of Psychiatric Research*, 45(8): 1027–35.
- Merikangas, KR., He, JP., & Burstein, M. (2010). Life time prevalence of mental disorders in US adolescents: results from the National Comorbidity Survey Replication–Adolescent Supplement (NCS-A). *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 49(10):980-89.
- Parker, H. Management of stress. In: Parker H., editor. *Stress management*. First Ed. Delhi: Global Media 2007: 1-30.
- Sanad, HM. (2019), Stress and anxiety among junior nursing students during the initial clinical Training: a descriptive study at college of healthsciences. University of Bahrain'. *American Journal of Nursing Research*, 7(6): 995–99.
- Savitsky, B., Yifat Findling, AE., & Tova, H. (2020). Anxiety and coping strategies among nursing students during the covid-19 Pandemic. *Nurse Education in Practice*, 46 <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102809>
- Sheu, SL., Lin, HS., Hwang, SL., Yu, PJ., PJ, Hu, WY., & Lou, MF. (1997), The development and testing of perceived stress scale of clinical practice. *Nursing Research*, 5:341–51
- Shigemura, J., Ursano, RJ., Morganstein, JC., Kurosawa, M., & Benedek, DM. (2020). Public response to the novel 2019 coronavirus (2019-nCoV) in Japan: Mental health consequences and target populations. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74: 281–82. <https://doi.org/10.1111/pcn.12988>

- Sögüt, S., Dolu, İ., & Cangöl, E. (2020). The relationship between COVID-19 knowledge levels and anxiety states of midwifery students during the outbreak: A cross-sectional web-based survey. *Perspect Psychiatr Care*, 1–7. doi: 10.1111/ppc.12555
- Subba, R., Subba, HK., Singh, JP., & Mehta, RK. (2020). Psychological impact and coping strategies of nursing students during the outbreak of coronavirus disease in Nepal. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, (8): 9. <http://www.ajms.co.in/sites/ajms2015/index.php/ajms/article/view/3864>
- Turkish Psychiatric Association. COVID-19 and Mental Health <https://www.psikiyatri.org.tr/menu/161/cov%C4%B1d-19-veruh-sagligi>. Accessed May 10, 2020.
- Yurdakoş, A. *Stres Fizyolojisi*; 2018:1-6 Available from: <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/47/4711.pdf>
- Zhang, L. J., Lu, PJ., & Gao, YX. (2004). A study on the emotional and behavioral experiences of nursing students during the SARS epidemic. *Journal of Nurses Training*, 19 (7): 601–3